

Zakład Psychologii Klinicznej i Psychopatologii
Instytut Psychologii
Aleja Rodziny Scheiblerów 2, 90-128 Łódź
tel. 48 605346935, email:jan.chodkiewicz@now.uni.lodz.pl

Dr hab. Jan Chodkiewicz, prof. UŁ

Łódź 20.04.2023

Zakład Psychologii Klinicznej i Psychopatologii

Instytut Psychologii

Uniwersytet Łódzki

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Andrzeja Margasińskiego

Sylwetka Habilitanta

Na podstawie autoreferatu wiemy, że Habilitant w 1985 roku ukończył studia psychologiczne, a w 1995 roku uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie psychologii, nadany przez Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Tytuł rozprawy doktorskiej brzmiał: „*Psychologiczna analiza systemów rodzinnych z chorobą alkoholową*”, promotorem była prof. dr hab. M. Braun-Gałkowska.

Dr Andrzej Margasiński od 1987 do dnia dzisiejszego pracuje w jednej szkole wyższej, jej obecna nazwa to Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie. Był również w krótszych przedziałach czasowych zatrudniony w kilku innych szkołach wyższych, pracował także na oddziałach psychiatrycznych.

Osiągnięcie naukowe i jego ocena

Jako osiągnięcie naukowe, o którym mówi art. 219 ust. 1 pkt 2 *Ustawy z dn. 20 lipca 2018 r.*

Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, dr Andrzej Margasiński przedstawił **cykl powiązanych**

tematycznie publikacji dotyczących szkód zdrowotnych i psychologicznych związanych z funkcjonowaniem osób w rodzinach z chorobą alkoholową. W cyklu tym za wiodącą publikację uznał wydaną w 2010/2011 roku monografię „*Rodzina alkoholowa z uzależnionym w leczeniu*” (Kraków: Impuls), której recenzentem był dr hab. prof. SWPS Jerzy Mellibruda. Oprócz monografii w skład cyklu wchodzi siedem pozycji - dwa artykuły wydane w czasopiśmie *Alkoholizm i Narkomania*, cztery pozycje, które ukazały się nakładem Pracowni Testów Psychologicznych i jedna wydana przez Akademię Jana Długosza w Częstochowie:

Margasiński, A. (2022). Dysfunctional symptoms in the wives of alcoholics measured by the Emotional Dependency Questionnaire. *Alcoholism and Drug Addiction*, 35 (1), 43-66.

Margasiński, A. (2018). Kwestionariusz Ról Rodziny. Podręcznik. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.

Margasiński, A. (2017). Psychological roles of young adults growing up in alcoholic and non-alcoholic families measured by Family Roles Questionnaire. *Alcoholism and Drug Addiction*, 30 (1), 13-40.

Margasiński, A. (2015) (ed.). *Family in the Systems-Centered Perspective. Theory and Research*, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.

Margasiński, A. (2015) (red.). *Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.

Margasiński, A. (2011). Model Kołowy i skale FACES jako narzędzie badania rodziny. Historia, rozwój i zastosowanie. Częstochowa: Akademia im. Jana Długosza.

Margasiński, A. (2009). Skale Oceny Rodziny (SOR). Polska adaptacja FACES IV - Flexibility and Cohesion Evaluation Scales Davida H. Olsona. Podręcznik. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych..

Taki wybór - książki sprzed 13 lat (!) oraz pozostałych pozycji (w tym jedna pod redakcją, po polsku i angielsku dotyczy tego samego tematu) wzbudza wątpliwość co do wartości

merytorycznej wniosku dotyczącego postępowania habilitacyjnego, jednak dopiero dokładna lektura może dać zdecydowaną odpowiedź co do ich wartości.

Jeśli chodzi o zainteresowanie tematem, habilitant podaje, że tej problematyki dotyczył już jego doktorat, a dalsza praca(prace) była jego pogłębieniem.

W przedstawionej do recenzji wiodącej pracy Habilitant podjął próbę odpowiedzi na pytania o jakość relacji w rodzinach alkoholowych i wpływ na nią podjętej przez uzależnionego mężczyznę terapii. Praca składa się z siedmiu rozdziałów teoretycznych, rozdziału dotyczącego metodologii badań własnych, prezentacji wyników oraz podsumowania. Rozdział pierwszy przedstawia podstawowe i ogólnie znane informacje o uzależnieniu od alkoholu - m.in. koncepcję EM Jellinka, typologie alkoholizmu, informacje o etiologii choroby, koncepcję Jerzego Mellibrudy i zespołu. Rozdział drugi prezentuje ogólną teorię systemów, rozdział trzeci opisuje rodzinę alkoholową, różne teorie dotyczące jej funkcjonowania i różnice pomiędzy funkcjonowaniem tych rodzin w porównaniu z rodzinami, w których uzależnienie nie występuje. Rozdział czwarty dokładnie opisuje ogólnie znaną koncepcję ról rodzinnych, zwłaszcza według Wegscheider-Cruse, kolejny rozdział zajmuje się współzależnieniem oraz kontrowersjami dotyczącymi tego pojęcia. W części teoretycznej opisano też problematykę dorosłych, dzieci alkoholików (również z kontrowersjami dotyczącymi tej koncepcji) oraz specyfikę leczenia odwykowego w naszym kraju.

Czytając część teoretyczną zastanawiałem się, co kierowało Autorem w takim a nie innym doborze informacji w niej przedstawionych. Skoro bowiem zajmuje się funkcjonowaniem rodziny alkoholowej oraz zmianami w trakcie terapii w funkcjonowaniu tych rodzin, to czemu przytacza szereg informacji zupełnie z tą tematyką nie związanych? Nie analizuje przecież w części empirycznej konkretnych, dominujących ról w rodzinie i ich ewentualnych zmian, konkretnych cech DDA i ich zmian u dzieci badanych osób ani kontrowersji dotyczących istnienia bądź nie takich syndromów. Nie bada etiologii ani typologii alkoholizmu. Moim

zdaniem brakuje w tej części sensownej syntezy informacji w taki sposób, aby przytoczyć te, które będą analizowane (wykorzystywane) w późniejszych badaniach. W tej części jest w odniesieniu do uzależnienia od alkoholu „wszystko o wszystkim”, co w świetle współczesnych podejść jest niepotrzebne, a szereg informacji (zresztą ogólnie znanych) z głównym tematem wiąże się bardzo luźno lub wcale (ten sam brak syntezy widoczny jest też w autoreferacie).

W badaniach Habilitant podjął się ciekawego zamiaru przyjrzenia się zmianom w funkcjonowaniu rodzin alkoholowych w sytuacji podjęcia przez męża terapii. Postanowił też porównać rodziny z problemem i bez problemu alkoholowego. Główne hipotezy dotyczyły różnic statystycznie istotnych w zakresie badanych zmiennych pomiędzy grupą rodzin alkoholowych a grupą kontrolną oraz weryfikacji założenia, że po przebytej przez uzależnionego mężczyznę psychoterapii różnice te istotnie zmniejszą się. Badaniom poddano pełne rodziny - 124 „alkoholowe” i 150 rodzin z grupy kontrolnej, obydwie grupy przebadano dwukrotnie, w odstępie 2–3 miesięcy. Do grupy analizowanych zmiennych, Autor, opierając się na modelu kołowym Davida H Olsona, włączył zmienne dotyczące systemów rodzinnych - spójność, elastyczność, komunikacja, zadowolenie z życia i struktura rodziny. Zastosowano Kwestionariusz FACES IV Olsona i wsp. (przeprowadzono w ramach tych badań także jego polską adaptację) oraz metody projekcyjne - Rysunek Rodziny i Schematyczny Rysunek Rodziny.

Przeprowadzona analiza potwierdziła dwie ogólne hipotezy. W pomiarze pierwszym wykazano znaczne, istotne statystycznie różnice pomiędzy porównywanymi grupami, zgodne z założonym kierunkiem. Okazało się również, że w rodzinach alkoholowych pomiędzy pierwszym a drugim pomiarem zaszło wiele bardzo pozytywnych zmian. Jak pisze Autor, zakres tych zmian jest zaskakujący (są one niespodziewanie duże). W efekcie, w pomiarze drugim profile rodzin z obu grup upodobniły się, choć rodziny alkoholowe nadal w niektórych wymiarach uzyskiwały wyniki niższe. Także testy projekcyjne wykazały korzystne zmiany w

trakcie terapii (np. pacjenci znacznie mniej się dewaloryzowali). Rozważania kończy podsumowanie uzyskanych wyników w którym, niestety, Autor często przytacza wcześniej (tj. w opisie wyników) podane informacje, w bardzo niewielkim stopniu odwołując się, do cytowanej w części teoretycznej literatury i literatury w ogóle. Mało miejsca poświęca też ograniczeniom badań własnych.

Analizując uzyskany, niewątpliwie interesujący wynik nasuwają się pytania, na które nie znalazłem w tekście odpowiedzi:

1/ W jakiej terapii uczestniczyli badani mężczyźni (terapia stacjonarna/ambulatoryjna?). Jeśli bowiem terapia była stacjonarna (dane na końcu książki o tym świadczą) to pacjentów w tym okresie w życiu rodziny nie było w ogóle, trudno więc mówić o zmianach ich relacji z bliskimi (te zmiany mogą nastąpić dopiero gdy wrócą z terapii). Byłyby to więc raczej zmiany w strukturze rodziny, podczas nieobecności osoby uzależnionej, a to zupełnie inny temat. Jeśli terapia była także ambulatoryjna, to w jakim wymiarze? Czy wszyscy pacjenci uczestniczyli w takim samym typie terapii?

2/ Czy osoby z rodzin były pytane o występowanie przemocy w związku? Wydaje się, że jest to kluczowe pytanie dla oceny relacji wewnątrzrodzinnych przez badanych

3/ Czy wszystkie osoby z otoczenia w trakcie leczenia uzależnionego pacjenta oraz wcześniej nie korzystały ze wsparcia terapeutycznego?

4/ Czy pacjenci (jeśli tak to czy wszyscy) uczestniczyli w trakcie terapii w spotkaniach AA? Kroki AA kładą m.in. nacisk na odbudowę relacji z bliskimi.

Bez odpowiedzi na te pytania trudno ocenić pracę. Jednak jedno rzuca się w oczy - wyniki, niewątpliwie interesujące nie stały się dla Habilitanta impulsem do dalszych badań, tej konkretnej tematyki (np. analiza zmian, gdy leczy się kobieta, zmian odroczonej, sytuacji gdy nie ma dzieci w związku, analiza różnic w obrębie rodzin alkoholowych i innych rodzin dysfunkcyjnych etc.).

Podsumowując – oceniana monografia składa się z zbyt obszernego wstępu teoretycznego, interesujących badań (jednak bez kluczowych dla oceny wyników informacji) oraz bardzo słabej dyskusji z minimalnym odwołaniem do literatury przedmiotu.

Trzy kolejne publikacje, połączone są tematycznie z publikacją wiodącą dotyczącą systemów rodzinnych oraz modelu Olsena. Dotyczy to pozycji: „Skale Oceny Rodziny (SOR). Polska adaptacja FACES IV – Podręcznik” (Warszawa: PTP 2009), „Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania” (Warszawa: PTP, 2015) oraz „Model Kołowy i skale FACES jako narzędzie badania rodziny. Historia, rozwój i zastosowanie” (Częstochowa, Akademia Długosza, 2011) Pozycje te tematycznie i merytorycznie przedstawiają informacje (często rozszerzone, w większości jednak o informacje mało istotne) dotyczące dokładnie tej samej tematyki (i w taki sam sposób), którą omówiono w książce, a więc, moim zdaniem, nie zasługują na głębszą refleksję.

Jak podaje Autor, realizowane badania uświadomiły mu, iż w obszarze badawczym związanym z funkcjonowaniem w rodzinnych systemach alkoholowych brak jest specyficznych narzędzi pomiarowych. Stało się to impulsem do stworzenia dwóch narzędzi: Kwestionariusza Zależności Emocjonalnej oraz Kwestionariusza Ról Rodzinnych. W artykule opublikowanym w *Alkoholizmie i Narkomanii* w 2022 roku Autor opisuje sposób tworzenia pierwszego narzędzia, słusznie zwracając uwagę na wielość przytaczanych objawów tzw. współzależnienia i brak wyróżnienia objawów osiowych i ubocznych, opisuje też dotychczas stworzone narzędzia pomiarowe.

Tworząc własne narzędzie Autor oparł się, jak pisze, na analizie literatury oraz doświadczeniach w pracy z żonami alkoholików. W ten sposób wyróżniono zmienne takie jak potrzeba kontroli, obniżone poczucie własnej wartości, lęk, zaprzeczanie, złość, izolacja społeczna. Spośród stworzonych itemów metodą sędziów kompetentnych wyłoniono najbardziej trafne pozycje, tworząc metodę składającą się z 36 pozycji (6 skal). Zbadano łącznie 300 kobiet, 157 w badanej

żon alkoholików oraz 143 żon nie alkoholików. Współczynniki rzetelności skal okazały się zadawalające, zastosowano też analizę confirmacyjną (wykazała, że model jest dość słabo dopasowany do danych – por. tabela III). Zbadano też trafność kryterialną przez analizę korelacji wyników KZE z Inwentarzem Osobowości NEO-FFI oraz Skalą Pomiaru Prężności (nb. tabela IV jest niezrozumiała – nie wiemy które związki są istotne, a które nie), wykazując spodziewane zależności (czemu nie zastosowano jednej z metod do badania poczucia własnej wartości np. Rosenberga, tego nie wiem- taka metoda pasuje tu najbardziej). Sumując - pomysł stworzenia takiego narzędzia wydaje się być interesujący, a sama metoda pomocna w badaniach nad współzależnieniem.

Powstanie kolejnej metody - Kwestionariusza Ról Rodzinnych (2017) również wynikało z braku podobnych metod dostępnych w badaniach. Po przeprowadzeniu analizy literatury przedmiotu oraz właściwości dotychczas stworzonych metod Autor opisuje proces tworzenia narzędzia. W wyniku wstępnych analiz okazało się, że narzędzie składające się z pięciu skal ma zadawalające właściwości psychometryczne. Właściwe badanie potwierdziło dane dotyczące rzetelności (alfa Cronbacha, test-retest), jednak analiza confirmacyjna wskazuje na niezadawalające dopasowanie modelu, potrzebne są więc dalsze badania. Pomimo tego i braku analizy trafności zewnętrznej (tu z kolei przydatna byłaby np. do analizy typu „żelaznego dziecka” metoda badająca prężność), metoda wydaje się być interesującą propozycją, która może znaleźć zastosowanie w badaniach naukowych oraz praktyce klinicznej. Podobnie jak w badaniach z użyciem kwestionariusza Olsona, nie analizuję tutaj podręcznika (PTP) opisującego metodę, gdyż zawiera informacje identyczne jak artykuł.

Podsumowując wszystkie pozycje wykazane jako osiągnięcie naukowe stwierdzam, iż składa się ono z mniejszej niż podane przez Habilitanta liczby pozycji. Podręcznik opisujący metodę i artykuł(y) ją opisujący zawierające w znacznym stopniu te same treści trudno uznać za dzieła odrębne.

Podsumowując, z przyczyn powyżej wymienionych, uważam, że przedstawiony do recenzji cykl publikacji, nie stanowi istotnego i znacznego wkładu w rozwój psychologii.

Przeprowadzenie i opisanie wiele lat temu jednego badania oraz stworzenie dwóch narzędzi psychometrycznych to zdecydowanie za mało.

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze

Jeśli chodzi o pozostały dorobek naukowy Habilitanta, to składa się na niego:

- jedna monografia – „Skale Postaw Wobec Homoseksualizmu. Podręcznik”;
- 30 rozdziałów w monografiach naukowych;
- 18 artykułów w czasopismach naukowych;
- udział w redakcjach naukowych 5 monografii;

Wskaźniki bibliometryczne wyglądają następująco:

1. Łącznie punktów MNiSW/MEiN – 598
2. Sumaryczna wartość Impact Factor: 0.953
3. Sumaryczna wartość cytowań w WoS CC: 6
4. Sumaryczna wartość cytowań w Scopus: 8 5.
5. Index Hirsha wg Web of Science Core Collection = 1
6. Index Hirsha wg Scopus = 1 7.
7. Index Hirsha wg Publish or Perish = 9

Większość wymienionych przez Habilitanta jako pozostałe osiągnięcia pozycji dotyczy dwóch obszarów tematycznych: kontynuacji podstawowych zainteresowań związanych z funkcjonowaniem systemów rodzinnych, zwłaszcza alkoholowych oraz problematyki homofobii i analizy postaw wobec homoseksualizmu. Z pierwszym tematem wiąże się badania tzw. efektu Barnuma w aspekcie diagnozy psychologicznej tzw. DDA i tzw. DDD. To bardzo ważna analiza zwłaszcza w kontekście niejednoznaczności diagnostycznych dotyczących tzw.

współzależnienia i syndromu DDA i dobrze, że Autor ją przeprowadził i podzielił się wynikami swoich badań na konferencjach naukowych oraz w artykule naukowym.

Z kolei drugi temat zawiera interesujące przemyślenia dotyczące homofobii jako terminu używanego w dyskursie i jako postawy. Autor stworzył ciekawy model dotyczący rozróżnienia postaw wobec homoseksualizmu oraz opracował odpowiednia narzędzie badawcze - Skale Postaw Wobec Homoseksualizmu, dokonał też niezbędnych obliczeń statystycznych. Czytając autoreferat miałem wrażenie, że ta tematyka żywo Habilitanta interesuje i można oczekiwać w tym obszarze dalszych interesujących badań oraz przemyśleń.

Jeśli chodzi o podsumowanie pozostałych osiągnięć to pragnę zwrócić uwagę, iż znaczna ich część dotyczy rozdziałów w monografiach wydawanych przez wydawnictwa uczelniane. Z kolei jeśli chodzi o czasopisma Habilitant publikował w takich czasopismach jak *Studia Psychologica (UKW Warszawa)*, *Fides et Ratio*, *Polish Journal of Applied Psychology (UWr)*, *Psychiatria i Psychologia Kliniczna*, *Przegląd Psychologiczny*. Jedyną publikacją, którą znalazłem z rozpoznawalnego czasopisma zagranicznego dotyczy artykułu w *Journal of Family Psychotherapy* (obecnie MNiSW 40 p). Brak jest, niestety publikacji w uznanych i rozpoznawanych czasopismach zagranicznych z IF. Tak więc, mimo dość bogatego dorobku w wspomnianych obszarze uznać należy go za bardziej lokalny, a przez to słabo rozpoznawalny (o czym świadczą też wyjątkowo skromne wartości bibliometryczne).

Jeśli chodzi o **pozostałą działalność** to Habilitant brał czynny udział w 23 naukowych konferencjach międzynarodowych i 29 krajowych. Zrealizował 1 indywidualny duży grant naukowy MNiSW, 4 indywidualne granty uczelniane, 4 uczelniane granty grupowe, reprezentował uczelnię w 3 dużych międzynarodowych projektach i w 3 międzynarodowych wymianach międzyuczelnianych. Z autoreferatu można wnioskować, że od wielu lat prowadzi seminaria magisterskie. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Psychologicznego i Polskiego

Towarzystwa Psychiatrycznego. Brał też aktywny udział w pracach organizacyjnych prowadzonych w macierzystej uczelni, prowadził również kilka szkoleń dla różnych instytucji.

Podsumowanie

Na podstawie kryteriów zawartych w ustawie z dn. 20 lipca 2018 „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (Dz. U. 2020, poz. 85, z późniejszymi zmianami w art. 219) uważam, że całość osiągnięć naukowych dr Andrzeja Margasińskiego po uzyskaniu stopnia doktora, a zwłaszcza przedstawiony cykl powiązanych tematycznie publikacji nie stanowią znacznego wkładu w rozwój psychologii i tym samym nie odpowiadają wymogom niezbędnym do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia

Jan Chodkiewicz